

СТВОРЕННЯ УСТАНОВКИ НА ХУДОЖНЬО-ОСМИСЛЕНЕ СПРИЙМАННЯ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-СЛУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ВИКОНАВЦІВ

Сливко С.А.

Стаття присвячена проблемі формування музично-слухової активності студентів мистецьких спеціальностей у процесі інструментально-виконавської підготовки. Створення установки на художньо-осмислене сприймання музичних творів розкривається як ключова умова формування музично-слухової активності музиканта-виконавця.

Чільне місце в професійному становленні студентів мистецьких спеціальностей вищої школи займає інструментально-виконавська підготовка, яка має значні резерви для прояву художньо-пізнавальної активності, розвитку художньо-творчого потенціалу, реалізації потреби в духовному самовираженні. Необхідною складовою інструментально-виконавської підготовки виступає формування музично-слухової активності, як важливої професійної якості музиканта-виконавця.

Музично-слухова активність забезпечує високу ефективність виконавської діяльності: є основою творення художнього задуму – як проектування майбутнього виконання та сприяє здійсненню усвідомленого контролю виконавського процесу й результату. На це вказують музикознавці (Б.Асаф'єв, Б.Яворський), методисти (М.Курбатов, І.Назаров), педагоги-музиканти (К.Ігумнов, Г.Коган, С.Фейнберг), сучасні дослідники (Г.Фрейндлинг, Г.Ципін, Г.Шахов), наголошуючи на актуальності вирішення проблеми формування музично-слухової активності виконавців.

Незважаючи на визнання важливості музично-слухової активності у виконавській діяльності та необхідності подолання пасивності музичного слуху, проблема цілеспрямованого формування музично-слухової активності виконавців у науково-педагогічних дослідженнях не стала предметом

спеціального вивчення. У ряді досліджень процес формування музично-слухової активності розглядається здебільшого як побіжний продукт вдосконалення властивостей внутрішнього музичного слуху виконавців (С.Оськіна), активізації музично-слухового самоконтролю в процесі виконання (О.Карпова), розвитку музично-виконавських творчих навичок (Г.Шахов) тощо.

Наші дослідження показують, що формування музично-слухової активності виконавця має проходити як цілеспрямований та керований процес, де створення установки на художньо-осмислене сприймання музичних творів виступає однією з ключових умов.

Оскільки музично-слухова активність виявляється при обов'язковому підключенні слухової перцепції, тобто сприймання, ряд музикантів, педагогів (Ф.Блуменфельд, К.Ігумнов, Г.Коган, С.Фейнберг та інші) наголошують на важливості *художньо-осмисленого сприймання музичних творів*. Зокрема відмічається, що сприймання музики на рівні інтуїтивного розпізнання розрізнених інтонацій та отримання неусвідомленого безпосередньо-емоційного враження є недостатнім для становлення музично-слухової активності виконавця. Задля цього необхідна задіяність музичного сприймання, як специфічного виду узагальненої духовно-практичної діяльності, що передбачає художнє осмислення всіх закладених у музичному явищі художніх значень (О.Рудницька).

На важливість художнього осмислення в процесі музичного сприймання вказує більшість науковців (В.Белобородова, В.Крицький, В.Медушевський, Є.Назайкінський, О.Ростовський, О.Рудницька, Є.Руч'євська, Б.Теплов та інші), що обумовлено прагненням протиставити осмислене сприймання музичних явищ – безпосередньому емоційному враженню. Музичне сприймання не обмежується безпосередньо-емоційною реакцією, – зазначають науковці, – вона є початковою сходинкою музичного сприймання і має обов'язково пройти процес усвідомлення. Музичне

сприймання розгортається як складний художньо-пізнавальний процес, що рухається від перцептивної реакції на звуковий потік до осмислення семантики музичної мови й інтерпретації художнього змісту твору. Кінцевим результатом художньо-осмисленого сприймання є пізнання й розуміння художньо-змістовної сутності музичного твору як унікального художнього явища в системі мистецької творчості [2; 3; 4; 5].

Створення установки на художньо-осмислене сприймання в контексті формування музично-слухової активності обумовлено насамперед тим, що ефективність будь-якої діяльності людини, значною мірою залежить від попередньої настроєності на її здійснення, внутрішньої готовності до її перебігу, тобто від заздалегідь створеної установки на певний вид діяльності.

Як доводять наукові дослідження (Д.Узнадзе, А.Прангішвілі, В.Наракідзе, З.Ходжава), установка на певний вид діяльності виступає «модифікацією, настройкою суб'єкта, що виявляється в готовності його психофізичних функцій до виконання певної активності». Як внутрішня психофізична готовність до здійснення певної діяльності, установка характеризується цілісним внутрішнім станом суб'єкта та загальною спрямованістю на єдиний цільовий орієнтир [6, с.164].

Маючи ознаки константності й стабільності, установка спричинює високий рівень організованості та узгодженості процесів, на котрі поширюється її регулюючий вплив, – відмічають науковці (О.Асмолов, О.Рудницька, В.Медушевський, Є.Назайкінський). Установка забезпечує стійкий, послідовний, цілеспрямований характер певної діяльності, допомагає зосередити увагу, виокремити ключові елементи, спрямувати діяльність у конкретному напрямку, а відтак, діяти послідовно і планомірно відповідно до вирішуваних завдань [1; 2; 3; 5].

Наші дослідження показують, що створення установки на художньо-осмислене сприймання у формуванні музично-слухової активності виконавця виконує подвійну функцію: по-перше, налаштовує і спрямовує музичний

слух виконавця на певний цільовий орієнтир, а по-друге, регулює і впорядковує вияв музичного слуху відповідно заданого орієнтиру.

Як підкреслює ряд науковців (О.Рудницька, В.Медушевський, Є.Назайкінський), установка на художньо-осмислене сприймання музичного явища обов'язково включає цільовий орієнтир, а саме – пізнання і розуміння тих значень, якими «володіє музика як мистецтво, як особлива форма відображення дійсності» [2; 3; 5]. Це, в свою чергу, задає відповідну цільову настройку для музично-слухової сфери музиканта, орієнтуючи й спрямовуючи її на «підключення» до художньо-пізнавального процесу осягнення змістовної сутності музичного твору.

Цільова настройка на художнє пізнання музики є вкрай важливою для вияву активного музичного слуху виконавця, на що вказують музиканти, педагоги, музикознавці (Б.Асаф'єв, Л.Баренбойм, Н.Метнер, Г.Нейгауз, К.Ігумнов, С.Фейнберг, Г.Ципін та інші). Зокрема Л.Баренбойм відмічає, що націленість музиканта-виконавця на досягнення художньо-осмисленого результату в процесі інструментально-виконавської діяльності детермінує вияв «думаючого», «розуміючого», «осмисленого» музичного слуху. З цим погоджується Г.Ципін, який підкреслює, що зорієнтованість виконавця на отримання художніх результатів у процесі сприймання музики спонукає до «підключення» «активного слухового осмислення», до здійснення «інтелектуально-слухової» музичної діяльності [7].

Відсутність цільового орієнтиру на художнє пізнання й розуміння змістовної сутності музичного твору негативно позначається на ефективності виконавської діяльності в цілому та на активізації музичного слуху виконавця зокрема. Це веде до зміщення акценту з художньо-осмисленого пізнання музичного твору на здійснення «слухової фіксації» музичного явища як певного «звукового фону»; отримання розрізнених слухових відчуттів у процесі відтворення нотного тексту; на слухове запам'ятовування та копіювання вже існуючої виконавської версії твору тощо.

У такій ситуації особливої значущості набуває *орієнтуючо-спрямовуюча дія* установки на художньо-осмислене сприймання, що полягає у творенні цільової настройки на «виявлення і пізнання художньо-сміслової неповторності» музичного твору, на «усвідомлене осягнення його іманентних властивостей, як унікального художнього явища» (В.Москаленко).

Виходячи з розуміння установки як «регулюючого механізму» діяльності, установка на художньо-осмислене сприймання виконує *регулюючу дію*, що полягає в забезпеченні організованості й впорядкованості вияву музичного слуху відповідно заданого орієнтиру.

Насамперед, регулююча дія установки на художньо-осмислене сприймання виявляється у забезпеченні цілісної «включеності» музично-слухової сфери виконавця в процесі художнього осмислення. Як відмічають науковці (В.Медушевський, Є.Назайкінський, О.Ростовський, О.Рудницька та інші), установка на художньо-осмислене сприймання є складною внутрішньою готовністю, що вимагає емоційного та інтелектуального напруження, а відтак передбачає обов'язкову цілісну задіяність музиканта як суб'єкта музичної діяльності. Зазначена цілісність полягає у підключенні художнього і життєвого досвіду музиканта, в настроюванні ряду аналізаторів, мобілізації уваги та пам'яті, у вияві асоціативного уявлення, актуалізації художнього мислення тощо [2; 3; 4; 5]. Для регуляції музичного слуху в процесі виконавської діяльності це важливо тим, що детермінує повноцінне цілісне «включення» музично-слухової сфери виконавця в процес осягнення художнього змісту музичного твору. Це виявляється в актуалізації перцептивних еталонів, збережених у слуховій пам'яті виконавця; в зосередженості слухової уваги на художньо-сміслових елементах музичного твору; в націленості музичного слуху виконавця на творення художньо-змістовних уявлень.

Більше того, регулюючий вплив установки на художньо-осмислене сприймання полягає у впорядкуванні процесу формування виконавського задуму – як творення цілісного художньо-образного уявлення музиканта-виконавця. За твердженням багатьох науковців (В.Медушевський, Є.Назайкінський, О.Рудницька та інших), осягнення художнього змісту музичного твору в процесі художньо-осмисленого сприймання здійснюється поступово – від перцептивного сприйняття звукового потоку до інтелектуального осягнення семантики музичної мови й цілісного оформлення художньої інтерпретації. Це в свою чергу, проектується на музично-слухову сферу музиканта, адже із внутрішніми процесами й механізмами художньо-осмисленого сприймання співпадає процес творення музично-слухових уявлень (конкретно-звукових, художньо-образних, художньо-змістовних тощо). Відтак, творення музично-слухових уявлень розгортається як логічний впорядкований процес – від розрізнених, фрагментарних уявлень, що не мають власної логіки й не створюють цілісної художньо-сміслової системи, – до «змістовних слухових уявлень», які «концентрують у собі всі моменти», необхідні для художньої інтерпретації музичного твору [7, с. 74].

Таким чином можна заключити, що установка на художньо-осмислене сприймання музичних творів є однією з важливих умов ефективного формування музично-слухової активності виконавців у процесі інструментально-виконавської діяльності. Установка на художньо-осмислене сприймання створює цільовий орієнтир на осмислення і розуміння художньо-змістовної сутності музичного твору та забезпечує організованість і впорядкованість вияву активного музичного слуху виконавця відповідно заданому орієнтиру. Як внутрішня готовність та регулюючий механізм музично-слухової активності, установка на художньо-осмислене сприймання забезпечує націленість музично-слухової сфери виконавця-інструменталіста на усвідомлену професійну музично-виконавську діяльність.

Література

1. Асмолов А.П. Деятельность и установка. – М.: Изд-во МГУ, 1979. – 151 с.
2. Медушевский В. Двойственность музыкальной формы и восприятие музыки // Восприятие музыки. – М.: Музыка, 1980. – С. 178 – 194.
3. Назайкинский Е. Логика музыкальной композиции. – М.: Музыка, 1982. – 319 с.
4. Ростовський О. Педагогіка музичного сприймання: Навч.- метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 248 с.
5. Рудницька О.П. Формування музичного сприймання в системі розвитку педагогічної культури майбутнього вчителя: Автореф. дис... д-ра. пед. наук. – Київ.: КДУ, 1994. – 42 с.
6. Узнадзе Д.Н. Теория установки // Под ред. Ш.А.Надирашвили и В.К.Цаава. – М.: Изд. ист. практ. психолог., Воронеж: НПО «МОДЭК», 1997. – 448 с.
7. Цыпин Г. Обучение игре на фортепиано: Учебное пособие для студентов пед. ин-тов. – М.: Просвещение, 1984. – 176 с.

**CREATION SETTING ON ARTISTIC-SENSIBLE PERCEPTION
IN THE PROCESS OF FORMATION
OF MUSICAL EAR ACTIVITY OF PERFORMERS
Slyvko S.A.**

The article is devoted to a problem of formation of musical ear activity of students of musical specialties in the process of instrumental-performer training. Creation setting on artistic-sensible perception of music explained as a key condition of formation of musical ear activity of musician-performer.